

Тања Крагујевић

ПОКАЖИ МИ СВОЈЕ НИШТА

Поетска реч Шимборске, њен стих, унутар призмичности њених погледа, почива на истовремености димензија које истиче, то су готово увек „два погледа у једном”, како би сама песникиња рекла („Шупљикасте рипозоде”, *Овде, ИП*)¹. Штавише, то су најчешће – две визије.

Једну рађа њен обухватан, *иланешаран* поглед – не више на атласе, континенте, реке и долине (мада њена радост откривања планинских стаза, трчања кроз поље, никада не изостаје), већ онајпре скуп сазнања, увида, подстицајних и куриозитетних открића, који њену визију људског искуства држе на окупу, у хипотетичкој заједници појмова, специфичних визура, до које долазе читаве гране наука – почевши од палеонтологије до астрономије, од задивљености коју пружа обичан поглед на небо, до поука да ништа није само ништа, празно, и голо постојање, да је потребна читава наука његовог читања, распознавања и тумачења, јер је у свему садржана важна порука.

Покажи ми своје ништа
које је остало од тебе
и од тога саставићу шуму и аутопут,
аеродром, подлост, нежност
и пропалу кућу.

¹ Скраћено за: *Изабране песме*, Трећи трг – Чигоја штампа, Београд, 2014. Приредила Бисерка Рајчић. С пољског превели Петар Вујичић и Бисерка Рајчић. Ако није другачије назначено, цитирани стихови у овом тексту су превод Бисерке Рајчић. У другом случају, носе скраћену ознаку: превео П. В. – уместо имена Петра Вујичића.

Покажи ми своју песмицу,
и рећи ћу ти зашто
ни раније ни касније није настала.

Ах, не, лоше ме разумеш.
Склони тај смешни папир
са словима.
Мени је у ту сврху довољан
твој слој земље
и давно прадавно
изветрели мирис паљевине.

(„Археологија”, *Људи на мосту*, превео П. В., ПЛМ²)

У најразличитијим тачкама осматрања, запажања, сазнања, налазе се у Шимборске полазишта песме, различити и потпуно неконвенционални погледи на најелементарније честице постојања, које, неприметне, измичу нашем оку, али творе не само мизансцен наших живота, већ битно утичу на наше постојање. Најчешће са много хумора Шимборска у контрасту између њихове неприметности и њихове видне улоге у нашим животима подједнако апострофира наше никада довољно потпуно знање, али у исти мах и основни принцип своје поетике, која не занемарује ни крајњу, до прозирности невидљиву сићушност:

Када су почели да гледају кроз микроскоп,
ужасно је дунуло и до данас дува.
Живот је и дотле био довољно луд
у својим димензијама и облицима.
Али, створена су и некаква сићушна бића,
некакве мушице, и црвићи
који су се и голим људским оком
могли видети.

Кад овде, изненада, испод стакленцета,
све крајње другачије
и већ толико сићушно
да се оно што заузима у простору
само из сажалења може назвати местом.

² Скраћено за: *Похвала лошег мишљења о себи*. Изабране песме. Приредила Бисерка Рајчић. С пољског превели Петар Вујичић и Бисерка Рајчић. Кућа поезије, Бања Лука, 2017.

(...)

Та бића немају чак ни пристојну утробу,
Не знају шта је то пол, ни детињство, ни старост.
Можда чак не знају да постоје – или да не постоје.
А ипак одлучују о нашем животу и смрти.
(„Микрокосмос”, *Овде*, ИП)

У грандиозном обухвату, који се види тек проходом кроз целокупно дело Шимборске, притом нимало плански нити претенциозно грађењем, отвара се пуна калеидоскопска визура, који читав свет свакидашњице у овој поезији чини задивљујућим и заносним, јер је постојао, и у свом разноврсју и даље постоји, и постојаће, у неком облику и неким бојама, у променљивим или истим својствима, и надаље, након нас.

У дару да се обасја сва загонетност и чар обичности, коју доживљавамо као свакодневно сивило, поетска визура, двојне перспективе, пресеци могућег и немогућег, видљивог и невидљивог, познатог и никад пре спаженог, у Шимборске чине да се заморна и монотона тежина једне боје претвара у читаве спектре, у обиље изазова. У праву песничку фасцинацију. То је управо оно што поезија може – казује нам сваким стихом усхита Шимборска. Али, уједно, ту је и оно што не може, будући да поезија, у низу дисциплина на које се наша сазнања ослањају, није свемоћна, она није све. Велики пламен зачараности могућностима сазнања, фасцинације другачијим, које нам је пред оком, то што греје овај хладни свет, и чува његову унутрашњу топлину, маркантна је новина у поетском говору уопште, али и темељ опредељености Шимборске, да се у скалама валоризовања, не опредељује за патитику уздизања „неопозивих истина” и поетских универзалија, већ за елоквентност по себи речитих обичности од којих је саздан живот. Па тако и свих талената, умећа и творби, међу којима поезија нема привилеговано место. Неки уосталом и не пишу поезију: „Моја сестра не пише песме/и ваљда никад неће ни почети да пише песме”. (...) Моја сестра негује добру говорну прозу” („Похвала сестре”, *Велики број*, Предео П. В., ПЛМ). Једнако тако, неки воле поезију – „али не сви”. „Чак не већина, већ мањина свих. / Не рачунајући школе, где се мора, / и саме песнике, / према томе биће таквих двојица, на хиљаду”. Јер воли се такође „супа са макаронама, / воле се комплименти и плава боја, / воли се стари шал, / воли се да се гради на своме, /воли се да се милује пас”.

И шта је уосталом поезија, пита у овој песми Шимборска. Хиљаду и један неодређен одговор на то је већ дат. „А ја не знам и не знам и држим се тога/као дављеник за сламку”. Као и у погледу других знања,

појављује се и у овој песми („Неки воле поезију”, *Крај и почетак*, ПЛМ), тако важно, чак фасцинантно „незнање” – онај тајанствени, несазнани и једини разлог да се воли поезија, јер како би иначе, без те тајне, постојао тако капиталан разлог, и тако важан налог, изнутра, да се она ствара. У његовој „непокривености” рационалним разлозима, и у тој необјашњивости, бескрајни су пориви и поводи за откривачке походе ка изворима сазнања, у виртуалне и стварне ватромете, таласања света, који се указују увек као другачији и нови, а такав не би могао постојати без нашег удела – те необјашњиве лудости да се „без разлога” воли и ствара поезија.

У митовима и традицији песничке речи називан божанским, песнички дар у визији Шимборске не губи своју чар, своје обележје озвезданости, светолуцавог издвајања из опште збрке, равне таме, из оног „тутша и тма” појава, привидних и стварних сазнања, заорава, заблуделости, и опште застрашујуће нигдине, која свако мало човечанству прети. Чудесан је сплет њених земљаских путовања, међу реалијама овог света:

Не знам како је другде,
али овде на Земљи је свега много.
Овде се праве столице и туга,
маказе, виолине, нежност, тразистори,
водојаже, шале, шољице.

(...)

Знам, знам шта мислиш.
Овде нема ничег трајног,
јер је одувек и заувек у власти стихија.
Али обрати пажњу – стихије се лако умарају
и повремено морају дуго да се одмарају
до следећег пута.

И знам, на шта још мислиш.
Ратови, ратови, ратови.
Па ипак и међу њима се догађају паузе.
Пажња – људи су зли.
Одмори се – људи су добри.

(„Овде”, *Овде*, ПЛМ)

Но једнако је збуњујућа и енигма коју творе ови у свему противстављени знакови на путу, који одређују наше искуство, али не казују ништа даље и не дају јасне и готове путоказе.

Нигде, као у поезији Шимборске, не производи се таква динамика успостављања изразито *йоейског* смисла – равнотежа заноса и отрешњенења, устиха и одмерености, луцидности и скепсе – на тој „вртешки планета”, на којој вртиш се, „шверцујући се, вејавицом галаксија”, како вели ова песма, да би у некој другој, то једино имање, живот, било скупљено у шаци – као драгоценост, једини посед, скупо отплаћиван – властитим животом. И као да у свакој, космички озареној страници Шимборске, живот и песма светлуцају као празнични дар, испод исте, јединствене звезде, понад божићне јелке, док нам у самој суштини у руке бива предато тек заплетено клупко, из којег треба чупкати нит по нит, као путеве и путиће, и димензије смисла у којима се одвијају судбине, по којима тумарамо, и мислимо, о себи, другима, о свему другом, са ове своје, земаљске стране. Та непрекидна смена обраћања себи, са надом и разумним опрезом, у ритму који оставља без даха, најнепосредније сажима контрадикције без којих се не може замислити ниједно, па ни животно, самим тим ни поетско, искуство, ни једна аутентична стваралачка авантура.

Тако, без даха, чита се једна од најлепших и најдирљивијих песама Шимборске, коју би учени тумачи назвали програмском, док ја, сасвим свесно и у благом отпору избегавам ту реч, пред овим заносним застанком пред великом тајном постојања, којој је посвећена и, прати је, у различитим модалитетима поетског израза, у смени визура и расположења, поезија ове песникиње, о чему упочетљиво говоре сами стихови:

(...)

Изневерена надо, опрости, што се понекад смејем.
Опростите ми пустиње, што не трчим с кашиком воде.
И ти, јастребе, већ годинама исти и у истом кавезу,
у исту тачку увек непомично загледан,
опрости ми, чак ако си пуњена птица.
Извињавам се одсеченом дрвету због четири ноге стола.
Извињавам се великим питањима због малих одговора.
Истино, не обраћај сувише будно пажњу на мене.
Ауторитету, буди према мени великодушан.
Стрпи се, тајно постојања, што из твог шлепа чупкам нити.
Не оптужуј ме, душо, што те ретко имам.
Извињавам се свему, што свуда не могу да будем.
Извињавам се свима, што не умем да будем сваки и свака.
Док сам жива, знам, да ме ништа не оправдава,
јер сам сама себи запрека.

Језиче, не узимај ми за зло, што позајмљујем патетичне речи,
а после улажем напоре, да се чине једноставније.

(„Под једном божићном јелком”, *Сваки случај*, ПЛМ)

Потребна је не мала доза посебне спретности, високо изграђеног поетског стила, језичке и стилске окретности и културе, да се начини тај танки слој транспаренције који повезује приступе које су назначиле ове две наведене песме, као два на неки начин издвојена, крунска примера, у приступима Шимборске – екстерни и интерни, затамњени и расветљени – изнутра, из саме поетски и поетички обојене суштине, круцијаних приступа песничком мишљењу и певању.

Да би се сачувале обе ове подједнако важне окоснице певања, потребно је бити уистину вешт плесач на нитима, нека врста „акробате”, каквим га Шимборска представља у истоименој песми:

(...)

Са тегобном лакоћом,
са стрпљивом гипкошћу,
с прорачунатим надахнућем. Видиш ли
како се прикрада за лет. Видиш ли
како од главе до пете кује заверу
против онаквог какав је; знаш ли, видиш ли
како се брзо провлачи кроз негдашњи облик и
да би шчепао шакама зањихани свет
из себе пружа новорођене руке –

лепше од свега на свету у том једном
у том једном што је већ прошао – трену –

(„Акробата”, *Да умреш од смеха*, превео П. В., ИП)

Готово свака песма би, како каже Шимборска, „могла да носи наслов тренутак”. Одговор „у садашњем, у прошлом, / чак и у будућем времену”, у реченици која се не завршава. Чијем је измичућем, бесконачном простору, као и даху, потребан тај прелет од једног до другог упитника, спретан окрет, који их у трен, „новорођеном руком”, повезује, у само једном датом одговору, и именовану ствари, које ће већ следећег трена захтевати друго, и ново. Није ли та рука, која није постојала пре, а има улогу посредника у преокретању, у визији два све-

та, у проходу кроз време, управо вештина духа, усавршена дисциплина посебног акробате, у упорностима вишег циља, који нам се јавља попут изазова, фрагментима кристала, из висина.

Зашто тренутак, а не вечност. Зашто та шуморитост, а не потпуни склад и мир? „... довољно је било шта / ношено речима, / што ће зашумети, бљеснути, / прелетети, протећи / или ће сачувати / наводну непромењивост, / али са покретном сенком”, пита се, и одговара субјект готово сваком строфом и сваким стихом ове песме, која у свим нијансама тог питања бележи именована ствари, која су, и поред тачности, већ искли-знула у нови след питања, опонирајући идеји „непромењивости”.

И то је сасвим довољно. Да искаже најбитније опредељење песме, ток, сам живот, оно што следи иза сваког наредног ретка набрајања и именована, иза две тачке. Јер у неком врхунском, крајњем досегу, стоји као праг и ново време, поновно опробавање акробатике, вештине других „новоизраслих руку”, да начини споне, преброди катаклизме, паузе у говору, или ћутњу, празнину и пустош.

Јер као што не постоји „непромењивост” *без њојкрејне сенке*, тако не постоји ни могућност вечито истог итинерера, именована ствари, који проласком кроз тренутак постаје ново бивање, где постоји „неко други, поред неког другог”, или „неко поред нечег”. Вредности систем овог микрокосмоса је у елементарној, и стога блиставој азбуци постојања, која ипак, постаје отворен буквар „који листа ветар”. Истрајни, тек досегнути отпор безнађу, који ће у следећем часу тражити другу визуру, да осветли, упркос својој минијатурности, сведеној на појединачно биће, важност сопственог трага, своје Слово.

Предуслов егзистенције, исказане знаковима, писмом, у олујама Великог Времена, и да акробатиком тренутка прође кроз сопствено време, и преживи, окрећући се новом именовану бића, ствари, постојања.

(Део обимнијег есеја)

Децембар, 2017.